

Izabela Kuna

Sprawa obiektowa „Parlament” : dokumentacja kontroli operacyjnej wyborów do sejmu kontraktowego w województwie suwalskim

---

Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej 7, 159-170

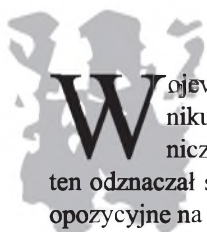
2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Izabela Kuna

SPRAWA OBIEKTOWA „PARLAMENT”. DOKUMENTACJA KONTROLI OPERACYJNEJ WYBORÓW DO SEJMU KONTRAKTOWEGO W WOJEWÓDZTWIE SUWALSKIM

Województwo suwalskie, utworzone jako jedno z 49 nowych województw w wyniku reformy administracyjnej z 1975 r., miało przede wszystkim charakter rolniczy. Jego stopień zurbanizowania i uprzemysłowienia był nieznaczny. Obszar ten odznaczał się słabo zorganizowanym środowiskiem robotniczym, dlatego też ruchy opozycyjne na tym terenie praktycznie nie istniały do połowy lat siedemdziesiątych¹.

Zorganizowano tutaj dwa międzyzakładowe komitety założycielskie NSZZ „Solidarność” Regionu Mazury. W październiku 1980 r. powstał MKZ w Giżycku (z przewodniczącym Wiesławem Kolankiewiczem²), miesiąc później założono MKZ w Suwałkach (z przewodniczącym Tadeuszem Tylendą³). Od początku oba MKZ koncentrowały swoją działalność na różnych płaszczyznach, giżycki poświęcił się interwencjom, natomiast suwalski zajął się głównie konfliktem między władzami województwa a członkami „Solidarności” dotyczącym nowo wzniesionego gmachu Komitetu Wojewódzkiego PZPR⁴. Funkcjonowanie w jednym województwie dwóch konkurujących ze sobą central

¹ M. Zwolski, *NSZZ „Solidarność” Region Pojezierze* [w:] *NSZZ „Solidarność” 1980–1989*, t. V: *Polska środkowo-wschodnia*, red. Ł. Kamiński, G. Waligóra, Warszawa 2010, s. 111.

² Wiesław Kolankiewicz (ur. 1947 r. w Bisztynku, zm. 2003 r. w Londynie), działacz opozycji; od 1980 r. w „Solidarności”, kolporter podziemnej prasy i ulotek, współzałożyciel reaktywowanego w 1986 r. podziemnego pisma „Kres”, w latach 1987–1989 członek „Solidarności Walczącej”, w 1988 r. aresztowany, po zdymisjonowaniu TZR w lipcu 1989 r. wystąpił z „Solidarności”. Zob. M. Zwolski, *Wiesław Kolankiewicz* [w:] *Encyklopedia Solidarności. Opozycja w PRL 1976–1989*, t. I, Warszawa 2010, s. 200.

³ Tadeusz Tylenda (ur. 1937 r. w Suwałkach, zm. 2008 r. w Łomży), działacz opozycji; od 1980 r. w „Solidarności”, internowany 13 XII 1981 r., zwolniony w maju 1982 r., od 1986 r. w redakcji podziemnego pisma „Kres”, od kwietnia do lipca 1989 r. członek TZR „Solidarność”. Zob. M. Zwolski, *Tadeusz Waclaw Tylenda* [w:] *Encyklopedia Solidarności...*, t. I, s. 462.

⁴ Przedstawiciele MKZ w Suwałkach żądali przekazania go na inne cele społeczne. Zob. *Suwałki i województwo suwalskie (1975–1989). Wybór źródeł*, oprac. J. Schabieński, Suwałki 2010, s. 21–22; M. Zwolski, *NSZZ „Solidarność” Region Pojezierze* [w:] *NSZZ „Solidarność”...*, s. 115–118.

związkowych istotnie utrudniało budowanie silnej organizacji, którą scalono dopiero w kwietniu 1981 r. i utworzono MKZ Regionu Pojezierze z tymczasową siedzibą w Giżycku⁵. Pod koniec 1981 r. „Solidarność” Regionu Pojezierze nadal nie była organizacją jednolitą. Od początku trwał w niej konflikt pomiędzy działaczami z części zachodniej województwa (Giżycko, Elk, Węgorzewo) a związkowcami z Suwałk. Warto zaznaczyć, że po wprowadzeniu stanu wojennego w województwie suwalskim internowano 93 działaczy, a zatem zdecydowanie więcej niż w województwach białostockim (58) i łomżyńskim (26)⁶. Długotrwałe skłócenie środowiska solidarnościowego oraz liczne aresztowania po ogłoszeniu stanu wojennego spowodowały dezintegrację podziemnego środowiska opozycyjnego, które na długi okres ograniczyło się głównie do uczestnictwa we mszach w intencji internowanych, nabożeństwach rocznicowych i patriotycznych⁷. Pod koniec 1985 r. w Gołdapi została założona tajna Regionalna Komisja Wykonawcza NSZZ „Solidarność” Regionu Pojezierze⁸, m.in. przez Monikę Borowską⁹, Wiesława Kolankiewicza i Tadeusza Tylendę. W ten sposób wyodrębniły się dwie opozycyjne grupy: suwalska i gołdapska, które na przełomie lat 1988–1989 zintensyfikowały swoją działalność. To także okres narastania wyraźnego konfliktu między tymi dwoma środowiskami. W styczniu 1989 r. powołano Międzyzakładową Komisję Organizacyjną „Solidarność” w Suwałkach. W kolejnych miesiącach MKO powstawały w Elku, Giżycku, Gołdapi, Augustowie, Olecku i Rucianem-Nidzie¹⁰. Jednocześnie aktywizowało się środowisko „Solidarności” Rolników Indywidualnych pod przewodnictwem Zdzisława Wasilewskiego¹¹.

Przełom w relacjach władza–społeczeństwo przyniosły obrady Okrągłego Stołu trwające od 6 lutego do 5 kwietnia 1989 r. Zapewniły one ponowną legalizację „Solidarności”, utworzenie Urzędu Prezydenta wyposażonego w szerokie kompetencje oraz określiły sposób przeprowadzenia wyborów parlamentarnych. Na mocy tych ustaleń opozycja mogła zdobyć w sejmie 35 proc. mandatów. Pozostałe 65 proc. zostało zagwarantowane dla członków PZPR, ZSL, SD oraz trzech prorządowych organizacji katolickich (Stowarzyszenie Pax, Unia Chrześcijańsko-Społeczna, Polski Związek Katolicko-Społeczny). Spośród tych mandatów wyodrębniono 35, które przeznaczono dla kandydatów z listy krajowej. Umieszczo-

⁵ M. Zwolski, *NSZZ „Solidarność” Region Pojezierze* [w:] *NSZZ „Solidarność”...*, s. 119–122.

⁶ K. Sychowicz, *NSZZ „Solidarność” Region Białystok* [w:] *NSZZ „Solidarność”...*, s. 45; *idem*, *NSZZ „Solidarność” w województwie łomżyńskim – powstanie i działalność* [w:] *Opozycja demokratyczna w PRL w latach 1976–1981*, red. W. Polak, J. Kufel, P. Ruchlewski, Gdańsk 2012, s. 430.

⁷ M. Zwolski, *NSZZ „Solidarność” Region Pojezierze* [w:] *NSZZ „Solidarność”...*, s. 143, 147.

⁸ *Ibidem*, s. 149–150.

⁹ Monika Urszula Borowska-Kolankiewicz (ur. 1948 r. w Studziankach k. Białegostoku), działaczka opozycyjna; w latach 1971–1975 inspektor w WSS Społem w Białymstoku, w latach 1975–1978 inspektor w PIH w Białymstoku, w latach 1978–1985 specjalistka ds. kulturalno-oświatowych w Rominckim Kombinaście Rolnym w Gołdapi; od 1980 r. w „Solidarności”, organizatorka i przewodnicząca KZ w RKR w Gołdapi, od sierpnia 1981 r. delegat na I WZD Regionu Pojezierze, do 1989 r. kolporterka prasy podziemnej, w latach 1983–1989 inwigilowana, przesłuchiwana i skazywana przez kolegium ds. wykroczeń; od 1987 r. w „Solidarności Walczącej”, od lutego 1989 r. przewodnicząca MKO „Solidarność” w Gołdapi, od kwietnia 1989 r. przewodnicząca TZR Pojezierze, w maju 1989 r. otrzymała pełnomocnictwo L. Wałęsy do odbudowy struktur „Solidarności” w woj. suwalskim; organizatorka sprzeciwu wobec narzucenia regionowi przez KO kandydatury do sejmiku kontraktowego; w lipcu 1989 r. wystąpiła z „Solidarności”. Zob. M. Zwolski, *Monika Urszula Borowska* [w:] *Encyklopedia Solidarności...*, t. I, s. 61.

¹⁰ M. Zwolski, *NSZZ „Solidarność” Region Pojezierze* [w:] *NSZZ „Solidarność”...*, s. 151–155.

¹¹ Zdzisław Wasilewski (ur. 1948 r. w Augustowie), inż. rolnik; przewodniczący NSZZ „Solidarność” RI w Augustowie.

no na niej najważniejsze nazwiska koalicji rządowej, m.in.: Mieczysława Rakowskiego, Czesława Kiszczaka, Stanisława Cioska i Stanisława Kanię¹². Dodatkowo koalicja mogła poprzeć kandydatów formalnie bezpartyjnych. Ponieważ ustalony podczas obrad Okrągłego Stołu podział mandatów dotyczył tylko wyborów do sejmu X kadencji, wybory czerwcowe przeszły do historii jako wybory do sejmu kontraktowego. Następne wybory parlamentarne miały być już w pełni wolne i demokratyczne. W wyniku powyższych porozumień sejm IX kadencji 7 kwietnia 1989 r. uchwalił nowe ordynacje wyborcze do dwuizbowego parlamentu (przywrócono izbę wyższą – senat). Termin głosowania wyznaczono na 4 i 18 czerwca. Wybory do senatu miały być natomiast w pełni demokratyczne. 10 senatorów miało być wybranych w 47 okręgach wyborczych dwumandatowych. Wyjątkiem były województwa warszawskie i katowickie, które otrzymały po trzy mandaty¹³.

Już w pierwszej połowie kwietnia w całym kraju zaczęły powstawać regionalne komitety obywatelskie zakładane m.in. przez przedstawicieli „Solidarności”, „Solidarności” RI i KIK. Suwalscy działacze 10 kwietnia 1989 r. powołali Założycielski Wojewódzki Komitet Obywatelski przy Przewodniczącym NSZZ „Solidarność” Lechu Wałęsie w Suwałkach z przewodniczącym Andrzejem Widlińskim na czele¹⁴. Sześć dni później gołdapska RKW zorganizowała w Suwałkach Wojewódzki Zjazd Delegatów, podczas którego RKW przekształcono w Tymczasowy Zarząd Regionu Pojezierze NSZZ „Solidarność” z przewodniczącą Moniką Borowską-Kolankiewicz. Założenie WKO „Solidarność” bez przedstawicieli RKW z Gołdapi, a z drugiej strony zorganizowanie WZD bez udziału członków WKO dało początek otwartemu konfliktowi i skutecznie uniemożliwiło podejmowanie wspólnych przedsięwzięć¹⁵. Sytuację dodatkowo zaostrzył spór na tle wyboru kandydatów do parlamentu popieranym przez KO „Solidarność”. Przedstawiciele TZR chcieli, aby byli nimi wyłącznie reprezentanci regionu, natomiast WKO „Solidarność” postanowił wystawić do wyborów osoby znane, ale spoza województwa – Bronisława Geremka¹⁶ i Andrzeja Wajdę¹⁷. Pomimo protestów TZR ustalono, że kandydatami

¹² A. Dudek, *Rok 1989 w Polsce. Źródła przełomu i punkty zwrotne*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2009, nr 5–6, s. 89; R. Terlecki, *Miecz i tarcza komunizmu. Historia aparatu bezpieczeństwa w Polsce 1944–1990*, Kraków 2007, s. 331.

¹³ Zob. *Koniec pewnej epoki. Wybory parlamentarne 1989 r. w województwie szczecińskim w dokumentach*, wybór i oprac. A. Kubaj, Warszawa–Szczecin 2010, s. 40–41; *Służba Bezpieczeństwa wobec przemian politycznych w latach 1988–1990. Region łódzki*, oprac. S. Pilarski, Warszawa–Łódź 2009, s. XL; *Wybory '89 w Polsce południowo-wschodniej w dokumentach SB*, wybór i oprac. J. Borowiec, Warszawa–Rzeszów 2009, s. 23; *Wybory parlamentarne w 1989 r. w Polsce południowo-wschodniej*, red. M. Gliwa, M. Krzysztofiński, Rzeszów 2011, s. 9–10.

¹⁴ Zob. pierwszą stronę gazety wydawanej przez Wojewódzki Komitet Obywatelski NSZZ „Solidarność” w Suwałkach przed wyborami 4 VI 1989 r. w: *Suwałki i województwo suwalskie (1975–1989). Wybór źródeł*, oprac. J. Schabiński, Suwałki 2010, s. 206–207.

¹⁵ M. Zwolski, *NSZZ „Solidarność” Region Pojezierze* [w:] *NSZZ „Solidarność”...*, s. 156.

¹⁶ Bronisław Geremek (ur. 1932 r. w Warszawie, zm. 2008 r. w Lubieniu), polityk; minister spraw zagranicznych w latach 1997–2000; od 1981 r. przewodniczący Komisji Programowej, w grudniu 1981 r. internowany, zwolniony w grudniu 1982 r., od 1983 r. doradca TKK „Solidarność” i L. Wałęsy, w 1989 r. uczestnik obrad Okrągłego Stołu; w latach 1989–1991 poseł X kadencji, od 2004 r. do śmierci poseł do Parlamentu Europejskiego; na wiecach przedwyborczych podawano, iż ojczym B. Geremka był po wojnie starostą w Piszcu, co miało być pewnego rodzaju uzasadnieniem jego związku z regionem suwalskim. Zob. A. Borowski, M. Łątkowska, *Bronisław Geremek* [w:] *Encyklopedia Solidarności...*, t. I, s. 122–123.

¹⁷ Andrzej Wajda (ur. 1926 r. w Suwałkach), reżyser filmowy i teatralny, współtwórca polskiej szkoły filmowej; w latach 1989–1991 senator I kadencji z listy KO „Solidarność”. Zob. artykuł *Dlaczego*

do sejmiku kontraktowego będą: Bronisław Geremek i Jerzy Pietkiewicz¹⁸, a do senatu Andrzej Wajda i Stanisław Bernatowicz¹⁹. Warto zauważyć, że zarówno Tymczasowy Zarząd Regionu, jak i współdziałający z nim działacze z Federacji Młodzieży Walczącej krytykowali sposób narzucenia kandydatur i nawoływali do bojkotu wyborów²⁰. Majo-wa kampania wyborcza oraz spory w środowisku skłóconej opozycji przebiegały w cie-niu strajków, z których największy wybuchł 12 maja w Wojewódzkim Przedsiębiorstwie Przemysłu Mięsnego w Elku przy poparciu Moniki Borowskiej-Kolankiewicz. Protestu tego nie poparli otwarcie kandydaci do parlamentu, obawiając się zapewne negatywnego wpływu na wynik wyborów²¹.

Z informacji przesyłanych do MSW w Warszawie wynika, że zarówno władze, jak i „bezpieka” były przekonane o niekonfrontacyjnym przebiegu kampanii wyborczej. Ponadto wyniki ustaleń operacyjnych pozwoliły służbom na wysunięcie wniosków, że opozycja rozpocznie prowadzenie kampanii dopiero na dwa tygodnie przed wyborami. Tymczasem wszyscy kandydaci KO „Solidarność”, jeszcze przed oficjalnym zgłosze-niem, 3 maja spotkali się z wyborcami na mitingach zorganizowanych w Smolnikach i Suwałkach²². Dzięki aktywności kierownictw poszczególnych MKO kandydaci strony opozycyjnej zebrali zdecydowaną większość podpisów (w granicach 14–16 tys.), pod-czas gdy kandydaci strony koalicyjnej od 3 do 4 tys. Ostatecznie w województwie su-walskim zgłoszono 23 kandydatów na posłów i 15 na senatorów²³.

Biorąc pod uwagę bezprecedensowy charakter zbliżającego się wydarzenia, SB mu-siała zadbać o właściwą ochronę operacyjną kampanii wyborczej. Zakres i przebieg kontroli operacyjnej procesu wyborczego na Suwalszczyźnie można prześledzić na podstawie dokumentów sporządzonych w ramach SO krypt. „Parlament” (oznaczonej sygnaturą IPN Bi 01/75, nr rej. SU-6618/89), której akta znajdują się w zasobie archiwalnym OBUiAD w Białymstoku. „Parlament” to jedna z wielu podobnych spraw obiektowych zakładanych przez wydziały III WUSW, mających na celu kontrolowanie wszelkich przedsięwzięć i spraw związanych z czerwcowymi wyborami, np. w opolskim WUSW

Geremek i Wajda? Wojewódzkiego Komitetu Obywatelskiego „Solidarność” „Dobro Wspólne” opubli-kowany w „Gazecie Wyborczej”, wyjaśniający przyczyny umieszczenia na listach wyborczych KO NSZZ „Solidarność” przy L. Wałęsie osób spoza regionu w: *Suwałki i województwo...*, s. 208–209.

¹⁸ Jerzy Pietkiewicz (ur. 1947 r. w Elku), nauczyciel historii w Szkole Podstawowej nr 5 w Elku, wcześniej funkcjonariusz SB; w latach osiemdziesiątych rozpracowywany przez organy bezpieczeństwa w ramach KE krypt. „Cezar”; w latach 1989–1991 poseł X kadencji. AIPN Bi, 06/720; zapisy ewiden-cyjne.

¹⁹ Stanisław Bernatowicz (ur. 1910 r. w Zaborzu, zm. 2005 r. w Giżycku), ichtiolog, prof. SGGW w Warszawie; w 1989 r. pracował jako inspektor w Wydziale Ochrony Środowiska Urzędu Wojewódzkiego w Suwałkach, członek ZSL; w latach 1989–1991 senator I kadencji z listy KO „Solidarność”; w wyborach prezydenckich z 19 VII 1989 r. oddał głos na gen. W. Jaruzelskiego, co wywołało kontro-wersje wśród członków WKO „Solidarność” w Suwałkach.

²⁰ Zob. druk ulotny Polskiej Partii Niepodległościowej Okręg Olsztyński i Federacji Młodzieży Walczącej Warmii i Mazur rozpowszechniany w Suwałkach 2 VI 1989 r. w: *Suwałki i województwo...*, s. 210–211.

²¹ M. Zwolski, *NSZZ „Solidarność” Region Pojezierze [w:] NSZZ „Solidarność”...*, s. 157.

²² AIPN Bi, 01/75, t. 3, Informacja o sytuacji operacyjno-politycznej województwa suwalskiego przed Krajową Konferencją Delegatów PZPR, 27 IV 1989 r., k. 19; *ibidem*, t. 1, Charakterystyka SO krypt. „Parlament”, 16 VIII 1989 r., k. 6.

²³ Kalendarz wyborczy zakładał przyjmowanie zgłoszeń kandydatów do północy 10 V 1989 r. Zob. AIPN Bi, 01/75, t. 1, Meldunek sygnałny nr 120/89, 11 V 1989 r., k. 91–92.

MINISTERSTWO SPRAW WEWNĘTRZNYCH

g-k 00669/88

E

TAMÉ
opon. 22000010

JAWNE

11.01.2007

Plomba dyktanda 7/10

SPRAWA OBIEKTOWA

TOM-I

TERMIN

10-74

Substancja
15.01.07

IPN Bi
01/75/1

reprodukcja 2007 1005723

sprawie nadano krypt. „Czerwiec 89”, w Katowicach – „Urna-89”, w Przemyśle – „Cratos”, w Rzeszowie – „Wybory '89”, w Sieradzu – „Senator”, natomiast w Szczecinie – „Barwa V”²⁴. W zasobie białostockiego oddziału IPN podobna sprawa (oprócz suwalskiej) zachowała się jedynie dla byłego województwa olsztyńskiego – krypt. „Wybory '89”²⁵.

Celem wszczętej 4 maja 1989 r. SO krypt. „Parlament” było m.in. zapewnienie dopływu informacji o nastrojach, opiniach i komentarzach związanych z wyborami, rozpracowanie kandydatów na posłów i senatorów oraz zapewnienie operacyjnej ochrony nad przebiegiem spotkań przedwyborczych z kandydatami. Działania podjęte w ramach tej sprawy miały zapewnić bieżący dopływ informacji o pracach komisji wyborczych i wynikach głosowań. Starano się także o systematyczne dostarczanie danych o sytuacji społeczno-politycznej i ekonomicznej kierownictwu resortu i władzom partyjnym województwa²⁶.

Obszerna SO krypt. „Parlament” (prowadzona do 19 sierpnia 1989 r.) dotycząca jednego z najważniejszych wydarzeń politycznych w 1989 r. wydaje się interesująca tym bardziej, że w zasobie białostockiego oddziału IPN materiały do dziejów „Solidarności” i innych ruchów opozycyjnych lat osiemdziesiątych ubiegłego wieku są w znacznym stopniu wybrakowane. Ponadto dwaj główni kandydaci KO „Solidarność” do parlamentu – Bronisław Geremek i Andrzej Wajda – należeli do czołowych postaci późniejszej sceny politycznej i kulturalnej. Ważne miejsce w spotkaniach przedwyborczych tych kandydatów zajmowały Giby i związana z nimi sprawa osób zaginionych w obławie augustowskiej w lipcu 1945 r.²⁷ Kwestia ta cieszyła się szczególnym zainteresowaniem suwalskiej „bezpieki” oraz centrali MSW w Warszawie.

²⁴ Zob. Z. Bereszyński, *Służba Bezpieczeństwa i początki transformacji politycznej w województwie opolskim* [w:] *Upadek systemu komunistycznego na Górnym Śląsku. Wokół przemian 1989 roku w województwie katowickim i opolskim*, Katowice 2010, s. 107–108; A. Dziuba, *Kampania wyborcza i wybory w województwie katowickim* [w:] *Upadek systemu komunistycznego na Górnym Śląsku...*, s. 288–289; *Wniosek w sprawie wszczęcia SO krypt. „Cratos” w województwie przemyskim, 19 IV 1989 r.* [w:] *Wybory '89 w Polsce południowo-wschodniej...*, s. 140–141; *Wniosek w sprawie wszczęcia zabezpieczenia operacyjnego wyborów do Sejmu i Senatu PRL w województwie rzeszowskim, 30 III 1989 r.* [w:] *Wybory '89 w Polsce południowo-wschodniej...*, s. 190–191. Więcej o SO krypt. „Cratos” prowadzonej przez Wydział III SB WUSW w Przemyśle zob. A. Brożyniak, *Wybory w 1989 r. w województwie przemyskim w świetle zachowanych akt SB* [w:] *Wybory parlamentarne w 1989 r. w Polsce południowo-wschodniej*, red. M. Gliwa, M. Krzysztofowski, Rzeszów 2011, s. 83–109; *Plan wykonawczy do SO krypt. „Senator” w województwie sieradzkim, 7 V 1989 r.* [w:] *Służba Bezpieczeństwa wobec przemian...*, s. 236–239; *Mel-dunek sygnałny nr 241/89* [w:] *Koniec pewnej...*, s. 108–110.

²⁵ Zachowane zapisy w pomocach ewidencyjnych wskazują, że 8 V 1989 r. Wydział III WUSW w Białymstoku wszczął SO krypt. „Komitet – 89” (materiały zniszczono), natomiast Wydział III WUSW w Łomży 26 IV 1989 r. założył SO krypt. „Senator” (materiały nie zachowały się).

²⁶ AIPN Bi, 01/75, t. 1, Wniosek o wszczęcie SO krypt. „Parlament”, 4 V 1989 r., k. 5; *ibidem*, Analiza sytuacji operacyjnej i plan przedsięwzięć w SO krypt. „Parlament”, 17 V 1989 r., k. 31–34.

²⁷ Obława augustowska – sowiecka operacja wojskowa przeprowadzona w lipcu 1945 r., mająca na celu rozbić i likwidację oddziałów podziemia niepodległościowego i antykomunistycznego działającego na terenie Puszczy Augustowskiej i jej okolic. W jej wyniku aresztowano ok. 2000 osób, z których ok. 600 zginęło w niewyjaśnionych do dziś okolicznościach. W latach osiemdziesiątych ubiegłego wieku podejrzewano, że ciała zamordowanych są pochowane w zbiorowych mogiłach zlokalizowanych w lesie k. Gib, jednak ekshumacje z 1987 i 1989 r. udowodniły, że znajdują się tam jedynie szczątki żołnierzy niemieckich. W okresie Polski Ludowej temat ten był przemilczany przez ówczesną władzę. Zob. informację Obywatelskiego Komitetu Poszukiwań Mieszkańców Suwalszczyzny Zaginionych

Aktom spraw obiektowych wytwórca nadawał sygnaturę archiwalną IV, wobec czego powyższa sprawa otrzymała sygnaturę: IV-74. Okładkę oznaczono klauzulą tajne specjalnego znaczenia (z dopisanym odręcznie oznaczeniem – „0”). Wszystkie tomy zostały także opatrzone dopiskiem „E”, co kwalifikowało je do ewakuacji w czasie zagrożenia bezpieczeństwa państwa lub wojny. Warto podkreślić, że tom I zawiera 204 karty, tom II – 260 kart, natomiast tom III – 81 kart. Najbardziej reprezentatywny dla niniejszej sprawy obiektowej jest tom I, który – jak nakazywała teoria i praktyka pracy operacyjnej – składa się z czterech części i właśnie w nim znajduje się najwięcej materiałów o charakterze operacyjnym²⁸. Analizując spisy zawartości, można stwierdzić, że pierwsze trzy części I tomu wydają się być kompletne. Natomiast liczne braki kart znajdują się w części czwartej. Stwierdzono brak m.in.: terminarza spotkań kandydatów opozycji, notatki służbowej, pisma z MSW, charakterystyki Tomasza Romańczuka, pisma do Wydziału V Departamentu VI MSW²⁹, pisma do podsekretarza stanu w MSW, ankiety Teresy Woźniak, ankiety T. Romańczuka. Tom II SO krypt. „Parlament” zawiera uchwały gminnych rad narodowych w sprawie powołania obwodowych komisji wyborczych oraz ich skład osobowy, a także trzy egzemplarze ulotek KO „Solidarność”. Tom III omawianej sprawy różni się od pozostałych tytułem teczki: „Podteczka spr[awy] ob[iektowej] «Parlament», nr ewid. 6618, identyfikator 5405” oraz zapisem w przeglądzie akt, który wskazuje na to, że była to teczka Sztabu WUSW w Suwałkach powołanego 10 kwietnia 1989 r. (prawdopodobnie później włączona do SO krypt. „Parlament”, co potwierdza wcześniejsza data na okładce teczki: „20 kwietnia 1989 r.”). Analizując przegląd akt tomu III, można zauważyć, że wykreślono z niego około dziesięciu dokumentów, które przekwalifikowano, odręcznie dopisując symbol „BC” (do tej kategorii zaliczano dokumentację pomocniczą mającą krótkotrwale znaczenie praktyczne, np. książki doręczeń, zeszyty ewidencji materiałów itp.)³⁰; w niektórych przypadkach jednocześnie skutecznie zamazując tytuły niszczonego pism. W toku tych czynności z omawianej teczki wyłączono około 44 kart, wśród których były m.in.: pisma przewodnie do naczelnika Wydziału IV Departamentu III MSW, pismo przewodnie do dyrektora Biura Studiów SB MSW, pismo do dyrektora Biura Studiów SB MSW, notatka dotycząca Andrzeja Wajdy³¹.

Specjalny sztab powołany w kwietniu 1989 r. do zabezpieczenia operacyjnego wyborów do sejmu kontraktowego i senatu składał się z pięciu zespołów, którymi kierowali kierownicy – naczelnicy poszczególnych wydziałów suwalskiego WUSW. Głównym zadaniem, jakie postawiono przed sztabem, była „organizacja i koordynacja działań sił i środków bezpieczeństwa WUSW i jego jednostek terenowych – rejonowych urzędów

w lipcu 1945 r. zamieszczoną w podziemnym piśmie „Kres” nr 8 z 1987 r. w: *Suwałki i województwo...*, s. 190–193; A. Maciejowska, *Przerwane życiorysy. Oblawa augustowska – lipiec 1945 r.*, Białystok 2010; *Oblawa augustowska – lipiec 1945 r. Wybór źródeł*, red. J.J. Milewski, A. Pyżewska, Białystok 2010; M. Zwolski, *Oblawa augustowska [w:] Encyklopedia „białych plam”*, t. 20, red. E. Gigilewicz, Radom 2006, s. 65–68.

²⁸ F. Musiał, *Podręcznik bezpieki. Teoria pracy operacyjnej Służby Bezpieczeństwa w świetle wy dawnictw resortowych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych PRL (1970–1989)*, Kraków 2007, s. 258–259.

²⁹ Departament VI MSW – departament powołany do życia w listopadzie 1984 r. – ostatni w historii służb bezpieczeństwa PRL, odpowiadał za ochronę rolnictwa i leśnictwa.

³⁰ Zob. AIPN Bi, 0044/324/6, Zarządzenie nr 049/85 ministra spraw wewnętrznych z dnia 8 VII 1985 r. w sprawie postępowania z materiałami archiwalnymi w resorcie spraw wewnętrznych, k. 11.

³¹ AIPN Bi, 01/75, t. 3, Przegląd akt, k. 1–3.

spraw wewnętrznych”³². Miało to zapewnić bezpieczeństwo i porządek publiczny w czasie przygotowań do zbliżających się obchodów świąt 1 i 3 Maja, trwania Krajowej Konferencji Delegatów PZPR oraz przebiegu kampanii wyborczej.

Najwięcej szczegółowych informacji odnośnie do kampanii wyborczej było przekazywanych przez Wydział III WUSW w Suwałkach w dziennych meldunkach sygnałnych, które wysyłano do Wydziału I Departamentu III MSW w Warszawie. Pismo gen. Henryka Dankowskiego z 24 marca 1989 r. nakazywało sporządzanie regularnych meldunków dziennych zawierających charakterystyki kandydatów oraz informowanie o wszelkich działaniach i taktyce wyborczej obranej przez stronę opozycyjną³³. Warto podkreślić, że już od 13 maja kandydaci KO „Solidarność” prowadzili bardzo aktywne spotkania z wyborcami, nie omijając miejscowości takich jak Augustów, Olecko, Studzieniczna, Sejny, Smolniki, Elk, Sztabin, Lipsk czy Banie Mazurskie. Mitingi przedwyborcze były organizowane m.in. w zakładach pracy, kościołach (po zakończeniu nabożeństw), szkołach i miejskich domach kultury.

Dokładne opisy działań kandydatów zawierają także pisma sporządzone przez funkcjonariuszy WUSW lub RUSW, którzy „zabezpieczali” spotkania przedwyborcze kandydatów³⁴. W dziennych meldunkach sygnałnych i notatkach służbowych prezentowano sylwetki przedstawicieli do parlamentu, reakcje i nastroje wyborców, frekwencję w czasie spotkań oraz przytaczano odpowiedzi kandydatów na zadawane im pytania. W Departamencie III MSW opracowano przykładowy zestaw pytań, który miał postawić kandydatów w kłopotliwej sytuacji, a także poznać ich opinie odnośnie do interesujących SB tematów. Według niektórych badaczy świadczy to o próbach kontrataku „bezpieki” wobec coraz bardziej ofensywnych działań opozycji³⁵. Podczas wieców zarzucano B. Gremkowi, „że został przywieziony w tecze” i „nie posiada własnego programu wyborczego”, pytano go o przyczyny kandydowania poza rodzinnym województwem oraz stosunek do rejestracji NZS. Szczególne miejsce w dyskusjach zajmowały tzw. trudne kwestie dotyczące m.in. stosunku kandydatów opozycji do resortów siłowych, PZPR, kary śmierci i aborcji. Równie często wyborcy pytali B. Gremka o to, czy „Solidarność” ma swojego kandydata na prezydenta. Miało to na celu wysondowanie, czy strona opozycyjna nie chce przypadkiem zgłosić swojego kandydata. J. Pietkiewicza pytano z kolei – jako nauczyciela – o zdanie na temat prywatyzacji szkolnictwa i dorobku Polski przez ostatnie 45 lat. A. Wajdzie zadawano pytania o jego problemy związane z realizacją filmu o Katyniu oraz jego współpracę z filmowcami z bloku wschodniego. Kandydat na senatora Stanisław Bernatowicz w swoich krótkich wystąpieniach poruszał głównie problemy związane z ochroną środowiska w województwie³⁶.

³² AIPN Bi, 360/21, Decyzja nr 06/89 szefa WUSW w Suwałkach, 10 IV 1989 r., k. 35–36.

³³ AIPN Bi, 077/3/1/d, Szyfrogram gen. bryg. H. Dankowskiego, 24 III 1989 r., b.p.

³⁴ Funkcjonariuszom SB nie zawsze udawało się zachowywać anonimowość. Zdzisław Wasilewski wielokrotnie „pozdrawiał” pracowników operacyjnych SB, którzy nagrywali spotkania, życząc im „czytelnych taśm”. Zob. AIPN Bi, 01/75, t. 1, Pismo zastępcy ds. SB RUSW w Augustowie, 26 V 1989 r., k. 202–205.

³⁵ Zob. *Zestaw przykładowych pytań do kandydatów Komitetu Obywatelskiego „Solidarność” opracowany w Departamencie III MSW, 16 V 1989 r.* [w:] *Służba Bezpieczeństwa wobec przemian...*, s. 258–259; A. Czyżewski, „Chcesz mieć lipę senatora – oddaj głos na profesora”. *Wybory 4 czerwca 1989 roku z perspektywy Wojewódzkiego Urzędu Spraw Wewnętrznych w Sieradzu*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2008, nr 2, s. 243–259.

³⁶ AIPN Bi, 01/75, t. 1, Charakterystyka SO krypt. „Parlament”, 16 VIII 1989 r., k. 6–23.

„Bezpieka” starała się także o wykonanie odpowiedniej dokumentacji fotograficznej spotkań przedwyborczych kandydatów³⁷. Zdarzały się jednak sytuacje, które zmuszały delegowanych funkcjonariuszy do rezygnacji z wykorzystania technicznych środków obserwacji w obawie przed dekonspiracją. Takie zdarzenie miało miejsce 29 maja podczas wizyty B. Geremka i A. Wajdy w Gibach, gdzie odstąpiono od fotografowania, ponieważ spotkanie odbywało się w wąskim gronie osób. Nie przeszkodziło to jednak funkcjonariuszom augustowskiego RUSW w sporządzeniu szczegółowego meldunku z przebiegu spotkania, z uwzględnieniem numerów rejestracyjnych obecnych pojazdów oraz identyfikacji okolicznych mieszkańców przybyłych na wiec³⁸.

W centrum zainteresowania „bezpieki” były osoby kandydujące do parlamentu. Szyfrogramy Wydziału III WUSW w Suwałkach przekazywane do poszczególnych RUSW nakazują pilne nadsyłanie „wszechstronnych charakterystyk operacyjnych” kandydatów na parlamentarzystów nie tylko ze strony opozycyjno-solidarnościowej, lecz także koalicyjno-rządowej. Sporządzanie podległym służbom charakterystyk kandydatów strony koalicyjnej, których „wpisanie na listy kandydatów i podanie do wiadomości wyborców może budzić zastrzeżenia, m.in. tego rodzaju, że nie mają szans wyboru, nie posiadają autorytetu w środowisku, umieszczenie ich na liście wyborczej może wywołać różnego rodzaju reperkusje lub są do nich innego rodzaju zastrzeżenia”, polecił 2 maja 1989 r. zastępca szefa SB MSW gen. Czesław Wiejak³⁹. W celu zebrania materiałów kompromitujących dokonywano „sprawdzeń” wszystkich kandydatów w zbiorach kartotecznych wydziałów „C”⁴⁰. Powyższe wytyczne miały na celu ochronę komitetów wyborczych koalicji rządowej przed wciągnięciem na listę nieodpowiednich kandydatów.

Najczęściej stosowaną i najskuteczniejszą formą pracy operacyjnej było wykorzystywanie osobowych źródeł informacji. Potwierdza to analiza i plan przedsięwzięć w SO krypt. „Parlament”, zawierający zapis, że Wydział III WUSW w Suwałkach do operacyjnego zabezpieczenia akcji wyborczej miał wykorzystywać wszystkie OZI, także te pozostające na stanie innych wydziałów operacyjnych SB i pionu MO⁴¹. Do zabezpieczenia operacyjnego w ramach SO krypt. „Parlament” wykorzystano 12 TW wywodzących się z różnych środowisk. Dzięki temu „bezpieka” mogła kontrolować nastroje panujące w przededniu wyborów wśród mieszkańców narodowości ukraińskiej i litewskiej. Wykorzystywano także inne źródła informacji: kontakty operacyjne i kontakty służbowe. Donosy pozwoliły określić stosunek suwalskich lekarzy, robotników oraz członków SD do wybranych kandydatów oraz uzupełnić ich charakterystyki. SB wykorzystwała również swoich informatorów zatrudnionych m.in. w Urzędzie Wojewódzkim w Suwałkach, Stowarzyszeniu Pax oraz uczennicę liceum ogólnokształcącego w Puńsku.

³⁷ W dokumentacji SO krypt. „Parlament” nie zachowały się fotografie.

³⁸ AIPN Bi, 01/75, t. 3, Pismo inspektora RUSW w Augustowie do naczelnika Wydziału III WUSW w Suwałkach, 30 V 1989 r., k. 73–77; *ibidem*, Szyfrogram WUSW w Suwałkach do szefa SB gen. bryg. H. Dankowskiego, 2 VI 1989 r., k. 82–83.

³⁹ AIPN Bi, 077/3/2, Szyfrogram gen. bryg. Czesława Wiejaka, 2 V 1989 r., b.p.

⁴⁰ AIPN Bi, 01/75, t. 1, Pismo zastępcy naczelnika Wydziału III WUSW w Suwałkach, 15 V 1989 r., k. 115.

⁴¹ *Ibidem*, Analiza sytuacji operacyjnej i plan przedsięwzięć w SO krypt. „Parlament”, 17 V 1989 r., k. 33.

Pisma przychodzące w kolejnych dniach z MSW zawierały dalsze polecenia działań, które miały na celu zdyskredytowanie opozycji. Szyfrogram z 26 maja 1989 r. wysłany przez gen. H. Dankowskiego do szefów WUSW nakazywał w trybie pilnym przesyłanie do grupy operacyjno-sztabowej szefa SB materiałów propagandowych KO „Solidarność”, pozostałych ugrupowań opozycyjnych oraz osób bezpartyjnych kandydujących w wyborach, które zawierałyby treści niezgodne z obowiązującym prawem, miałyby charakter konfrontacyjny lub wykaczałyby poza zasady ustalone podczas obrad Okrągłego Stołu. Zgromadzone materiały w formie plakatów czy ulotek miały być nadsyłane do MSW w celu wykorzystania ich w akcji polityczno-propagandowej⁴². W odpowiedzi na ten szyfrogram suwalska „bezpieka” wysłała do szefa SB MSW ulotki sygnowane przez Trójmiejski Oddział „Solidarności Walczącej”, które odnaleziono w Suwałkach. Miały one formę listu gończego, w którym poszukiwano „zbrodniarza wojennego” gen. W. Jaruzelskiego⁴³. W podobnym trybie 27 maja 1989 r. gen. H. Dankowski polecił szefom WUSW gromadzenie wszelkich informacji odnośnie do zakłóceń porządku publicznego (burd ulicznych, w których udział brałyby radykalne organizacje młodzieżowe). Materiały filmowe z lokalnych ośrodków telewizyjnych miały być przekazywane społeczeństwu poprzez telewizję, przede wszystkim w głównych wydaniach „Dziennika Telewizyjnego”⁴⁴.

Aktywność organów bezpieczeństwa nasilała się wraz ze zbliżającym się terminem wyborów. Z dniem 3 czerwca szef WUSW w Suwałkach wprowadził stan podwyższonej gotowości we wszystkich podległych mu komórkach i jednostkach organizacyjnych, który trwał do 5 czerwca. Ponadto od 24 maja do 4 czerwca 1989 r. oddelegowano 6 funkcjonariuszy z WUSW do dyspozycji szefa RUSW w Suwałkach. Pozwoliło to m.in. na wprowadzenie całodobowych dyżurów grup operacyjno-dochodzeniowych oraz skoszarowanie oddziałów ZOMO⁴⁵. Szczegółne zasady pracy informacyjnej wprowadzono w dniu pierwszej i drugiej tury wyborów, kiedy to wszystkie wydziały WUSW i RUSW miały przekazywać do stanowiska analityczno-sprawozdawczego informacje co do aktualnego stanu bezpieczeństwa. Systematyczne wiadomości przekazywane telefonicznie miały opisywać rozpoczęcie głosowania, charakterystyczne incydenty oraz szacunkową frekwencję wyborczą⁴⁶. Warto tu zaznaczyć, że WKO „Solidarność” także zorganizował sprawną komunikację informacyjną z poszczególnych okręgów wyborczych. Pierwsze nieoficjalne wyniki głosowań spływały do WKO na bieżąco poprzez niezależną łączność telefoniczną oraz wyznaczonych w tym celu kurierów⁴⁷.

W dniu 4 czerwca przy poparciu 59,14 proc. obywateli uprawnionych do głosowania w województwie suwalskim mandaty uzyskali jedynie kandydaci WKO „Solidarność”. Jednoznaczne zwycięstwo strony opozycyjnej w całym kraju oraz porażka listy krajowej

⁴² *Ibidem*, t. 3, Szyfrogram gen. bryg. Henryka Dankowskiego, 26 V 1989 r., k. 63.

⁴³ *Ibidem*, Szyfrogram zastępcy szefa ds. SB WUSW w Suwałkach, 2 VI 1989 r., k. 78.

⁴⁴ *Ibidem*, Szyfrogram gen. bryg. Henryka Dankowskiego, 27 V 1989 r., k. 57.

⁴⁵ Zob. AIPN Bi, 360/21, Decyzja nr 022/89 szefa WUSW w Suwałkach, 1 VI 1989 r., k. 98–99; AIPN Bi, 01/75, t. 3, Plan organizacyjny udziału funkcjonariuszy WUSW w służbach w dyspozycji szefa RUSW w Suwałkach, 24 V 1989 r., k. 51.

⁴⁶ AIPN Bi, 01/75, t. 3, Szyfrogram szefa WUSW w Suwałkach, 1 VI 1989 r., k. 72; *ibidem*, Szyfrogram zastępcy szefa ds. SB WUSW w Suwałkach, 15 VI 1989 r., k. 92.

⁴⁷ *Ibidem*, t. 1, Meldunek sygnałny nr 157/89, 2 VI 1989 r., k. 198–199; *ibidem*, Meldunek sygnałny nr 166/89, 5 VI 1989 r., k. 214–215.

wywołały obawę władz, że ogłoszenie wyników wyborów wywoła spontaniczne demonstracje społeczne. W wyniku tych niepokojów 7 czerwca na terenie całego kraju wprowadzono kolejny stan gotowości, który trwał do 23 czerwca⁴⁸.

Notatki służbowe sporządzane przez funkcjonariuszy SB między pierwszą a drugą turą wyborów opisują nastroje i reakcje lokalnej społeczności na przebieg kampanii wyborczej i jej wyniki. Szczegółnej krytyce poddano sposób prowadzenia kampanii wyborczej przez stronę rządową: „W środowiskach robotniczych [...] i innych dobrze ustosunkowanych do partii i rządu występują negatywne wypowiedzi i dyskusje na temat propagand prowadzonych przez partię i «Solidarność». Robotnicy twierdzą wprost, że partia z propagandą wyszła za późno, «tuż przed wyborami» [...], że pracownicy komitetów [wojewódzkich PZPR] w ogóle nie docierali do środowisk wiejskich i robotniczych i nie uświadamiali obywateli o wyborach. Nie docierali szczególnie do środowisk nauczycieli, wojska itp. – jak to czyniła «Solidarność» – to między innymi przyczyniło się do tego, że wybory zostały przegrane⁴⁹. Odnotowywano także nikłe zainteresowanie elektoratu kolejną turą wyborów, prognozując niską frekwencję. 18 czerwca przy 23,6 proc. frekwencji odbyła się druga tura wyborów, dzięki której na sejmowych ławach miało zasiąść dwóch kandydatów z ramienia PZPR: Tomasz Romańczuk i Teresa Woźniak oraz Michał Górski – przedstawiciel ZSL, oficjalnie popierany przez NSZZ RI „Solidarność” Region Pojezierze⁵⁰.

Suwalską SO krypt. „Parlament” prowadzono do 19 sierpnia 1989 r. Stąd zawiera ona także dokumenty dotyczące jednej z najważniejszych kwestii obozu rządzącego po drugiej turze głosowania, jaką był wybór gen. W. Jaruzelskiego na prezydenta PRL. SB mimo klęski wyborczej nie miała zamiaru tracić kontroli nad kluczowymi wydarzeniami dla państwa. Wręcz przeciwnie, jej działania koncentrowały się na wsparciu rządowego kandydata na prezydenta. Służyła temu instrukcja gen. H. Dankowskiego z 26 czerwca 1989 r., która nakazywała „w trybie pilnym nadsyłanie charakterystyk aktualnie wybranych posłów i senatorów będących tajnymi współpracownikami oraz osób, z którymi był utrzymywany okresowy kontakt operacyjny”. W odpowiedziach należało uwzględnić stopień powiązania parlamentarzystów z „bezpieką”, dyspozycyjność w realizacji zadań oraz ugrupowanie polityczne, które reprezentowali. Zgodnie z tym poleceniem osoby te należało wycofać z ewidencji operacyjnej – co nie oznaczało przerwania kontaktu operacyjnego. Położono nacisk, ażeby wszelkimi innymi działaniami jeszcze silniej powiązać je z SB, tak aby były „bardziej dyspozycyjne w realizacji zadań⁵¹. Miało to pozwolić „bezpiece” na utrzymanie związków z wybranymi parlamentarzystami, rozpoznanie ich poglądów oraz wspieranie kandydatury gen. Jaruzelskiego. Wobec zbliżającego się dnia wyboru prezydenta instrukcje nadchodzące z MSW nakazywały: „Byłoby bardzo wskazane, aby nasze źródła oddziaływały również w tym kierunku na innych. Tego typu sugestie należy przekazywać w sposób subtelny i tylko osobom

⁴⁸ AIPN Bi, 360/21, Decyzja nr 024/89 szefa WUSW, 6 VI 1989 r., k. 76–77. Zob. A. Dudek, *Reglamentowana rewolucja. Rozkład dyktatury komunistycznej w Polsce 1988–1990*, Kraków 2004, s. 318–319.

⁴⁹ AIPN Bi, 01/75, t. 1, Notatka służbowa por. Stanisława Zyskowskiego, 10 VI 1989 r., k. 231–232.

⁵⁰ *Ibidem*, Charakterystyka SO krypt. „Parlament”, 16 VIII 1989 r., k. 22–23; M. Zwolski, *NSZZ „Solidarność” Region Pojezierze [w:] NSZZ „Solidarność”...*, s. 157.

⁵¹ AIPN Bi, 077/3/3/d, Pismo gen. bryg. Henryka Dankowskiego, 26 VI 1989 r., b.p.

w pełni godnym zaufania”⁵². Zgromadzenie Narodowe 19 lipca wybrało gen. W. Jaruzelskiego większością jednego głosu. Niewątpliwie pomocne w tym wyborze było poparcie Stanisława Bernatowicza, senatora Obywatelskiego Klubu Parlamentarnego z województwa suwalskiego. Jak duże znaczenie odegrały w tym przypadku przytoczone powyżej instrukcje, potwierdza zapis z charakterystyki senatora Bernatowicza z 25 lipca: „S. Bernatowicz bardzo liczy się ze zdaniem swojej żony, która jest od niego młodsza o pięć lat. Przed Zgromadzeniem Narodowym drogą pośrednią dotarliśmy do żony Bernatowicza, która w rozmowie z «M» oświadczyła, że nie wyobraża sobie innej kandydatury na prezydenta PRL, jak gen. W. Jaruzelskiego”⁵³.

Zdaniem funkcjonariuszy prowadzących SO krypt. „Parlament” strona opozycyjna bez wątpienia była lepiej przygotowana do przeprowadzenia kampanii, a swoich kandydatów zaprezentowała szerzej i w bardziej atrakcyjny sposób⁵⁴. W dokumentach kończących prowadzenie sprawy nie zawarto jednak żadnej próby oceny politycznych konsekwencji czerwcowych wyborów. Ograniczenie się praktycznie do kolejnego statystycznego ujęcia wyników głosowań w poszczególnych okręgach oraz do podania frekwencji wydaje się typowym dla meldunków kończących sprawę obiektywne związane z wyborami do sejmu kontraktowego⁵⁵.

Zachowana dokumentacja SO krypt. „Parlament” ujawnia zakres zainteresowania i oddziaływania komunistycznego aparatu represji na najważniejsze wydarzenia polityczne w 1989 r. w województwie suwalskim. Realizacja celów, które zakładały wszczęcie sprawy obiektywnej dotyczącej wyborów do parlamentu, była możliwa m.in. poprzez wykorzystanie osobowych źródeł informacji, kontaktów operacyjnych czy obserwacji zewnętrznej. Kierunki działań operacyjnych wyznaczane były w instrukcjach i pismach nadsyłanych z centrali MSW. Wszelkie czynności kontrolne podjęte w ramach sprawy krypt. „Parlament” miały służyć inwigilacji nie tylko kandydatów strony opozycyjnej, lecz także przedstawicieli reprezentujących partie koalicji rządowej, a informacje, które pochodziły z przeprowadzanych przez SB działań operacyjnych, miały służyć „zmaksymalizowaniu” wyniku wyborczego PZPR i jej koalicjantów.

⁵² Szyfrogram gen. bryg. H. Dankowskiego w sprawie podjęcia działań ułatwiających wybór gen. W. Jaruzelskiego na Urząd Prezydenta PRL, 8 VII 1989 r. [w:] *Służba Bezpieczeństwa wobec przemian...*, s. 373.

⁵³ AIPN Bi, 01/75, t. 1, Szyfrogram szefa WUSW w Suwałkach do dyrektora Departamentu III MSW w Warszawie gen. bryg. Krzysztofa Majchrowskiego, 25 VII 1989 r., k. 249.

⁵⁴ *Ibidem*, Wniosek o zakończenie sprawy obiektywnej, 19 VIII 1989 r., k. 254–255.

⁵⁵ Zob. A. Czyżewski, *op. cit.*, s. 258; *Meldunek końcowy*, 21 VI 1989 r. [w:] *Służba Bezpieczeństwa wobec przemian...*, s. 356–358; *Wniosek o zakończenie sprawy obiektywnej kryptonim „Cratos”*, 9 VIII 1989 r. [w:] *Wybory '89 w Polsce południowo-wschodniej...*, s. 188–189.